

Література

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації / І.Д. Бех // Рідна школа. — 1999. — №12. — С. 13-16.
2. Гапійчук І. М. Педагогічні умови емоційної взаємодії „викладач-студент” у процесі навчання у класичному університеті: дис. канд. пед. наук 13.00.04 / Інна Миколаївна Гапійчук. — Одеса. — 242 с.
3. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте / А.К. Маркова. — М.: Просвещение, 1983. — 96 с.
4. Панюшкин В.П. Освоение деятельности в условиях взаимодействия ученика с учителем / В.П. Панюшкин // Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся / Под ред. А.А. Бодалева, В.Я. Ляудис. — М., 1980.
5. Подымов Н. А. Психологические барьеры в профессиональной деятельности учителя / Николай Анатольевич Подымов: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07: Москва. — 1999. — 390 с.
6. Психология эмоций. Тексты / Под ред. В.К. Виллонаса, Ю.Б. Гиппенрейтер. — М.: Из-тво МГУ, 1984. — 288 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. — СПб.: Питер Ком, 1999. — 720 с.
8. Семиченко В.А. Психология эмоций / В.А. Семиченко. — Луганск: НПФ «Осирис», 1996. — 67с.
9. Чебыкин А.Я. Эмоциональная регуляция учебно-познавательной деятельности / А.Я. Чебыкин. — Одесса, 1992. — 168 с.
10. Якубовська О.М., Анненкова І. П. Основи формування емоційної культури майбутніх учителів / О.М. Якубовська, І.П. Анненкова: Навч. пос. — Одеса: Астропринт, 2002. — 160 с.
11. Kunkel F. Einführung in die Charakterkunde. — Leipzig, 1928.

ДИДАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

УДК 378.371
Гриньов В.Й.

У статті розглядаються теоретичні підходи до дидактичної підготовки майбутнього вчителя. Визначено суть понять «дидактична підготовка» і «дидактична діяльність». Розглянуто структуру дидактичної підготовки та її компоненти: змістовий і організаційний. Визначено поняття «готовність до дидактичної діяльності».

Ключові слова: дидактична підготовка, дидактична діяльність, готовність до дидактичної діяльності.

ДИДАКТИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Гринев В.И.

В статье рассматриваются теоретические подходы к дидактической подготовке будущего учителя. Определена сущность понятий «дидактическая подготовка» и «дидактическая деятельность». Рассмотрена структура дидактической подготовки и ее

компоненты: содержательный и организационный. Определено понятие «готовность к дидактической деятельности».

Ключевые слова: дидактическая подготовка, дидактическая деятельность, готовность к дидактической деятельности.

DIDACTIC PREPARATION OF THE FUTURE TEACHER

Grinev V. I.

In the article theoretical approaches to didactic preparation of the future teacher are considered. The essence of concepts «didactic preparation» and «didactic activity» is defined. The structure of didactic preparation and its components is considered: substantial and organizational. The concept «readiness for didactic activity» is defined.

Keywords: didactic preparation, didactic activity, readiness for didactic activity.

Постановка проблеми. Велике коло професійних обов'язків і діапазон дій учителя, до компетентного і творчого виконання яких він повинен бути підготовлений у системі педагогічної освіти. Передусім, все це стосується його психолого-педагогічної підготовки взагалі та дидактичної зокрема. Наукові обґрунтування необхідності такої підготовки знаходимо в працях класиків педагогіки, видатних мислителів минулого (Я.А. Коменський, І.Песталоцці, А.Дистервег, К.Ушинський, П.Каптерев, С.Шацький, В.Сухомлинський та інші).

Практично у кожного з педагогів минулого є пропозиції щодо дидактичної підготовки вчителя, його дидактичної діяльності, які й слугують основою розробки змісту й структури дидактичної культури.

Мета статті – розкрити суть дидактичної підготовки майбутнього вчителя.

Основна частина. Наприкінці 80-х - початку 90-х рр. XX століття з'являються дисертаційні дослідження, присвячені розкриттю окремих аспектів дидактичної підготовки вчителя: Д.Акмуратової - про навчання студентів цілісному аналізу уроку, Г.Муравйової - про підготовку майбутніх учителів до проектування процесу навчання, Н.Тураєвої - про зміст і організацію навчання студентів конструюванню й аналізу уроку й інші. Загальною рисою цих досліджень є розробка способів навчання майбутніх учителів практичним умінням будувати навчальний процес у школі. У дисертаційних дослідженнях Л.Подимової і Т.Шайденкової розглянуто дидактичну підготовку вчителя початкової школи. У дослідженнях С.Архангельського розроблено методологічні основи теорії і практики дидактичної підготовки вчителя. З-поміж основних завдань дидактичної підготовки студентів до педагогічної діяльності учений виділяє такі як поєднання передового досвіду навчання і методики викладання з глибоким знанням і розумінням теорії навчання; засвоєння студентами не тільки дидактичних знань, але і відповідних способів діяльності, у тому числі умінь здійснювати раціональний вибір засобів, форм і методів педагогічної дії [1].

З'являються та інтенсивно розвиваються нові теорії, що мають відношення до дидактичної підготовки вчителя, зокрема, діалогове навчання (Р.Виноградов, І.Фадєєва, Ю.Сенько), контекстне навчання (А.Вербицький, Н.Лав-

рентьєва), модульне навчання (О.Алексюк, Н.Бородіна, Н.Ерганова, Г.Лаврентьєв й ін.).

Отже, *дидактична підготовка* студентів передбачає оволодіння ними процесом організації та підготовки до дидактичної діяльності.

Поняття «*дидактична діяльність*» передбачає діяльність педагога в процесі будь-якого організованого пізнання, спрямовану на формування системи знань, умінь і навичок учня (студента), у процесі чого відбувається розвиток і виховання його особистості.

Можна розглядати дидактичну діяльність і як вид духовно-практичної діяльності, існування якого зумовлене потребами суспільства в соціальному наслідуванні та відтворенні людини як особистості та індивідуальності. У різні часи й у різних народів конкретні прояви цієї діяльності були різними, але завжди були й будуть такі її *складові*: той, хто навчає (вчитель, викладач); той, кого навчають (учень, студент); конкретна система знань і умінь, інформація, які повинні бути засвоєні; специфічний процес, у ході якого ця інформація повинна бути засвоєна; соціальні інститути (школи, ВНЗ та ін.), які організують навчальний процес; певні, необхідні суспільству, результати такої діяльності.

Перший і другий з указаних елементів (вчитель, викладач) є суб'єктами дидактичної діяльності; третій (знання та уміння) – змістом, четвертий (процес навчання) – механізмом, п'ятий (соціальні інститути) – системою, шостий (результат) – реалізацією мети. Ці елементи взаємопов'язані, інтегровані й виступають у нерозривній єдності.

Структура дидактичної діяльності вчителя багатоаспектна. Так, Л.Клінберг у її складі виділяє три елементи: дидактичне проектування; організацію дидактичного процесу; дидактичний аналіз.

Ми вважаємо, що до складу дидактичної діяльності входить також рефлексія.

З погляду управлінського підходу у функціональному складі дидактичної діяльності можна виділити стадію, пов'язану з плануванням, прогнозуванням та прийняттям рішень і формуванням програми дій. Спеціальний психологічний аналіз функціонального складу управлінської діяльності, проведений А.Китовим, дозволив виділити три її стадії: діагностичну, творчу й організаційно-новаторську.

Характеризуючи навчання як процес управління навчальною діяльністю, В.Якунін виділяє такі стадії (етапи) управління: формування цілей; інформаційна основа навчання; прогнозування; прийняття рішень; організація виконання; комунікація; контроль і оцінка результатів; корекція [2].

Ю.Кулюткин і Г.Сухобська вважають, що вчитель у процесі управління діяльністю учнів виконує два роди функцій: конструює як предметний зміст діяльності, так і форми їхньої спільної діяльності.

Вчитель працює в умовах підвищеної варіативності: змінюються цілі, завдання, зміст, технічне оснащення навчально-виховного процесу. Усе це вимагає високої самостійності, оперативності та гнучкості (переключення з одного виду діяльності на інший), переносу знань і умінь у нові умови, що базується, як свідчать Е.Кабанова-Меллер, З.Решетова та ін., на володінні прийомами побудови нових способів розв'язання задач, тобто на продуктивному мисленні.

Як і будь-який інший вид діяльності, дидактична діяльність є складним інтегральним процесом, який включає способи розв'язання навчальних і навчально-методичних задач на основі набутої системи знань, умінь і навичок.

Отже, *структура дидактичної діяльності* включає: мотиваційно-орієнтовану ланку, коли особистість орієнтується у новій обстановці, намічає цілі та завдання, у неї виникають певні мотиви, тобто це етап готовності до діяльності; центральну виконавську ланку, коли особистість здійснює дії, тобто те, заради чого розпочато діяльність; контрольно-оцінну ланку, коли особистість осмислює результати своїх дій і встановлює, чи вирішила вона за допомогою обраних засобів і способів ті завдання, котрі ставила перед собою.

Таким чином, дидактична діяльність передбачає цільові, процесуальні та контрольно-аналітичні дії, зміст яких включає такі *компоненти*: гностичний – система знань і умінь майбутнього вчителя, котра є підґрунтям його професійно-педагогічної діяльності; проектувальний – визначення цілей діяльності; конструктивний – забезпечує реалізацію тактичних цілей, тобто конструювання курсу, підбір конкретного змісту для окремих розділів, вибір форм проведення занять та ін.; організаторський – передбачає не тільки організацію власне процесу навчання, але й самоорганізацію діяльності майбутнього вчителя; комунікативний – забезпечує встановлення міжособистісних контактів і ефективність педагогічного спілкування. При цьому спілкування не зводиться лише до передачі знань, але й виконує функцію збудження емоцій, інтересу, спонукання до сумісної діяльності.

Н.Кузьміна виділила декілька рівнів, на яких може здійснюватися педагогічна діяльність [3]. Їх можна повністю віднести й до дидактичної діяльності, а саме: репродуктивний – вчитель навчає інших тому і так, чому і як навчали його; адаптивний – передає свій досвід з деякими перетвореннями з метою зробити його доступним для інших; локально-модельоучий і системно-модельоучий – знання та досвід передаються в більш-менш широкій системі; вищій – учитель моделює та формує не лише систему знань, але й на її основі управляє поведінкою учнів, тобто вирішує як дидактичні, так і виховні завдання.

Готовність до дидактичної діяльності розглядається як результат навчання, що виражається в розвитку дидактичного мислення, оволодінні психолого-педагогічними і спеціальними знаннями й уміннями, первісним дидактичним досвідом, у здатності випускника розв'язувати дидактичні задачі.

Аналіз праць педагогів дає підстави говорити про необхідність створення цілісної теорії дидактичної підготовки вчителя. Створення такої теорії в якості одного з найважливіших методологічних основ дослідження включає *цілісний підхід* як спосіб дослідження об'єкта, що дозволяє розглядати дидактичну культуру в сукупності компонентів, які знаходяться у взаємозв'язках і взаємозалежностях (загальна, професійна, педагогічна, дидактична культура), що забезпечує нові якісні характеристики об'єкта. Його використання стосовно розробки теорії дидактичної підготовки вчителя обумовлене, по-перше, тенденціями розвитку теорії педагогічної освіти, процесами диференціації та інтеграції наукового педагогічного знання, що відбуваються в її межах і, по-друге, орієнтацією на формування цілісної особистості вчителя, що вимагає адекватних способів і засобів його підготовки. З одного боку, дидактична підго-

товка вчителя розглядається нами як одна з основних складових загально-педагогічної підготовки (поряд з підготовкою до виховної роботи). І в цьому співвідношенні дидактика разом з теорією виховання утворюють єдність, що виражається цілісністю загально-педагогічної підготовки. З іншого боку, дидактична підготовка розглядається з позиції її специфіки. У цьому випадку ми відділяємо її від підготовки до виховної роботи та загально-педагогічної підготовки. А тому розглядаємо дидактичну підготовку як цілісність, що має якісну визначеність.

Дидактична підготовка як цілісність виражається насамперед єдністю та цілісністю змістовної її організаційної складових. Під змістовним компонентом розуміємо склад досліджуваних питань, їх послідовність і конкретизацію відповідно логіці розгортання інформації, а під організаційним – сукупність форм організації навчання (видів занять), за допомогою якої змістовний компонент реалізується в навчальному процесі. Ці компоненти з позиції цілісного підходу є об'єктами, що володіють якістю цілісності.

Змістовний компонент представлений змістом навчальної дисципліни “Дидактика”, викладеним у навчальних програмах, підручниках і навчальних посібниках з педагогіки і дидактики. Специфіка змісту визначалася нами шляхом аналізу зазначених навчальних книг з початку післявоєнного періоду і по сьогодні. Аналіз даного періоду дозволяє визначити тенденції у формуванні змісту дидактики як навчальної дисципліни: по-перше, зміст дидактики як навчальної дисципліни складається з розгляду визначеної сукупності понять. Як правило, це основні дидактичні категорії: процес навчання, принципи навчання, зміст освіти, методи навчання, форми організації навчання; по-друге, в різних навчальних книгах, крім основних дидактичних категорій, розглядаються також й інші поняття (контроль, оцінка, облік; індивідуалізація навчання, диференціація навчання; засоби навчання; пізнавальний інтерес і т.ін.). Проте включення даних питань до складу змісту дидактики як основних структурних одиниць навчальних книг-розділів не має закономірно стійкого характеру, часто пов'язано з науковими інтересами автора навчальної книги, його методичною концепцією викладання дидактики та ін.

Цілісність у даному випадку визначається на підставі розгляду і конкретного наповнення змісту за двома взаємозалежними і взаємодоповнюючими показниками (параметрами): повнота набору основних структурних одиниць змісту та глибина викладу змісту, представленого кожною структурною одиницею. Параметр повноти досягає свого найбільшого значення шляхом включення до складу основних дидактичних категорій понять, необхідних і достатніх для опису процесу конструювання навчання. Найбільша глибина викладу змісту досягається конкретизацією відповідних відомостей до рівня технологічних характеристик кожної з дидактичних категорій, тобто таких характеристик, які складають конкретний зміст процесу конструювання. Якщо набір категорій повний і забезпечено достатню глибину розгляду категорій (до рівня їх технологічних характеристик), то стає можливою розробка технологічного процесу конструювання навчання, що представляє собою сукупність повних технологічних циклів конструювання навчального змісту. Якщо ж набір категорій неповний або глибина розгляду тієї або іншої дидактичної категорії недостатня, що не розкриває відповідної технологічної ха-

рактистичні, то стає неможливою побудова будь-якого повного технологічного циклу, а, отже, і технологічного процесу конструювання в цілому.

Організаційний компонент є сукупністю видів занять, за допомогою якої змістовний компонент реалізується в навчальному процесі. З одного боку, він пов'язаний зі змістовним компонентом, залежить від нього і разом з ним утворює єдність і цілісність; з іншого, — він специфічний у порівнянні зі змістом і, отже, може являти собою особливу цілісність організаційного плану. Залежність форм організації від змісту полягає в підборі визначеної сукупності видів занять відповідно до мети та основних елементів змісту дидактичної підготовки вчителя. Сформулюємо сукупність і послідовність основних елементів змісту дидактичної підготовки вчителя: знання всіх дидактичних категорій і їх технологічних характеристик; уміння відтворювати інформацію про кожну дидактичну категорію при відповідних технологічних характеристиках, а також приклади її використання в практиці навчання; уміння здійснювати аналіз навчального процесу, який реально протікає; уміння здійснювати конструювання навчального процесу в межах навчальної теми.

Висновок. Дана сукупність і послідовність основних елементів змісту визначає адекватну їй сукупність і послідовність видів занять. Причому обрані види занять співвідносяться з визначеними елементами змісту не абсолютно однозначно, а за домінуючим значенням того чи іншого виду стосовно сформованого ним елементу. Отже, сукупність і послідовність основних видів занять така: лекції, семінарсько-практичні, лабораторно-практичні заняття. Виділені види занять разом з елементами змісту утворюють єдність, яка виражає цілісність змістовного й організаційного компонентів дидактичної підготовки вчителя в цілому.

Література:

1. Архангельский С.И. Роль и функции дидактической подготовки студентов и формирование социально-активной личности учителя / С.И. Архангельский. — М.: МГПИ, 1984. — 151 с.
2. Якунин В.А. Обучение как процесс управления: Психологические аспекты / В.А. Якунин. — Л.: ЛГУ, 1988. — 159 с.
3. Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся / Н.В. Кузьмина // Вопросы психологии. — 1984. — № 1. — С. 20-26.

КІБЕРНЕТИКА УДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДИНИ В. В. БОЙКА В СИСТЕМІ КОРЕКЦІЙНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Бфименко М.М.

У статті аналізуються можливості використання принципів положень кібернетики удосконалення людини В. В. Бойка стосовно розробки сучасної системи корекційного фізичного виховання дітей, які мають різні рухові порушення. Значну цінність для рухової реабілітації дітей мають окремі методичні положення автора, адаптовані до проблеми, що розглядається.